

ВИЗНАЧЕННЯ СТРУКТУРНИХ КОМПОНЕНТІВ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто проблему формування культури безпеки життєдіяльності майбутнього фахівця, виокремлено основні структурні компоненти та розкрито їх сутність.

Ключові слова: безпека, безпека життєдіяльності, культура безпеки життєдіяльності, когнітивний компонент, мотиваційний компонент, креативний компонент, технологічний компонент.

В статье рассмотрена проблема формирования культуры безопасности жизнедеятельности будущего специалиста, выделены основные структурные компоненты и раскрыта их сущность.

Ключевые слова: безопасность, безопасность жизнедеятельности, культура безопасности жизнедеятельности, когнитивный компонент, мотивационный компонент, креативный компонент, технологический компонент.

The paper considers the problem of creating a culture of life safety of the future expert, identified the main structural components, and disclosed their identity.

Keywords: security, life safety, safety culture of life, the cognitive component, the motivational component, a creative component, technological components.

Постановка проблеми. У наш час науково-технічного прогресу суперечність між природою і суспільством набуває особливої актуальності. Оскільки нова постіндустріальна епоха збільшила кількість небезпек, з якими стикається людство на кожному кроці свого існування, обов'язковою умовою і одним із критеріїв ефективності будь-якої сфери діяльності людини, зокрема й освітньої, є безпека, а її забезпечення становить специфічну галузь життєдіяльності людини в цілому.

Сьогодні система вищої освіти в Україні повинна вирішувати питання з формування особистості, здатної професійно адаптуватися в мінливих соціально-економічних умовах, орієнтованої на глобальні науково-технічні цінності та володіти культурою безпеки життєдіяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Аналіз психолого-педагогічної літератури дозволив встановити, що проблемою формування культури безпеки життєдіяльності займаються (Ю.Воробйов, Т.Петухова), безпекою життєдіяльності як сучасною наукою (Я.Бедрій, Л.Гладка, Н.Заверуха, В.Зацарний).

Мета статті - визначити та розкрити сутність структурних компонентів культури безпеки життєдіяльності майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу. Нині світова спільнота перейшла до нової концепції створення безпеки життєдіяльності - концепції прийняттого (допустимого) розвитку. Згідно цієї концепції будь-яке середовище, в якому існують тісні взаємовідносини людини з негативними факторами, які не сумісні з нормальними умовами розвитку і життя людини в цілому, має потенційні небезпеки - явища, процеси, об'єкти, які за певних умов здатні спричинити шкоду людині, природі, суспільству. У зв'язку з цим значна роль відводиться формуванню життєвих цінностей людини, підвищенню відповідальності особистості за збереження як власного здоров'я і життя, так і здоров'я й життя оточуючих [7, с.1].

Досвідом доведено, що найбільш результативне вирішення проблеми формування культури безпеки життєдіяльності майбутнього фахівця досягається шляхом загальної освіти особистості.

Під культурою безпеки життєдіяльності ми розуміємо - рівень розвитку людини і суспільства, що характеризується значимістю завдання забезпечення безпеки життєдіяльності в системі особистісних і соціальних цінностей, безпечної поведінки в повсякденному житті і в умовах небезпечних та надзвичайних ситуацій, ступенем захищеності від загроз і небезпек в усіх сферах життєдіяльності.

Виявлення сутності будь-якого об'єкта не можливе без розкриття його структури. Визначимо структурні компоненти культури безпеки життєдіяльності майбутнього фахівця, виходячи із понять, закономірностей та принципів безпеки життєдіяльності. На нашу думку, як структурні

компоненти культури безпеки життєдіяльності майбутнього фахівця слід визначити мотиваційний, когнітивний, технологічний та креативний компоненти. Розглянемо більш детально кожний з них.

Аналізуючи сутність *мотиваційного компонента* культури безпеки життєдіяльності майбутнього фахівця, почнемо з поняття «мотив». Науковці трактують цю дефініцію по-різному. У «Філософському енциклопедичному словнику» підкреслено, що мотив - це те, що спонукає людину до діяльності, заради чого вона здійснюється. У «Сучасному словнику з психології» (Л.Карпенко) термін «мотив» трактується як цілеспрямований вибір діяльності людини, пов'язаний із задоволенням потреб. На думку Л.Божович, мотив - це те, заради чого проводиться діяльність, тобто те, в чому знайшла своє втілення потреба. Як вважає

Н.Скороходова, мотив - це спонукання до активності, коли людина прагне задовольнити свої потреби [4, с.268]. Отже, мотив - це побудження до активної діяльності особистості, з прагненням задовольнити певні потреби.

Слід відзначити, що поведінка особистості майже ніколи не пояснюється одним мотивом, а складається із сукупності певних мотивів, тобто мотивації. О.Гребенюк розглядає мотивацію як сукупність усіх чинників, механізмів і процесів, що забезпечують виникнення спонукань до життєво необхідних цілей, тобто що направляють поведінку на задоволення потреб особистості [8, с. 153]. Під мотивацією ми розуміємо інтегровану якість особистості, компоненти якої пов'язані з повсякденною та трудовою діяльністю і представлені в єдності та взаємозв'язку. Отже, ми вважаємо, що мотиваційний компонент культури безпеки життєдіяльності являє собою сукупність мотивів, що спонукають особистість, при здійсненні професійної або іншої діяльності фахівця, до реалізації принципів безпеки.

Ефективність будь-якої діяльності потребує певних знань у відповідній діяльності. Тому при виявленні структурних компонентів культури безпеки життєдіяльності майбутнього фахівця, ми вважаємо, що ця структура повинна містити в собі знання. Розкриваючи *когнітивний (змістово-*

інформаційний) компонент культури безпеки життєдіяльності майбутнього фахівця, якому належить провідне місце в структурі, будемо виходити з поняття «знання». Т.Шамова визначає «Знання є результат духовної та практичної діяльності людей, виражений в системі фактів, понять, законів, теорій» [6, с.35]. Цей компонент передбачає наявність у майбутнього фахівця цілісних знань (понять, уявлень, фактів тощо) про навколишнє середовище життєдіяльності.

Як інтегративна наука, безпека життєдіяльності - це галузь знання та науково-практичної діяльності, спрямованої на вивчення загальних закономірностей виникнення небезпек, їх властивостей, наслідків впливу на організм людини, основ захисту її здоров'я та життя, а також середовища проживання від небезпек. Вона потребує певних знань щодо розроблення й реалізації відповідних засобів і заходів створення й підтримання здорових та безпечних умов життя і діяльності як у повсякденних умовах побуту та виробництва, так і в умовах надзвичайних ситуацій [2, с.21-22]. На нашу думку, для оволодіння знаннями про способи захисту від різних негативних чинників потрібна наявність знань про джерела і причини виникнення вражаючих факторів (хімія, біологія, фізика); про будову і функціонування організму людини (анатомія, валеологія, фізіологія), а також аналізу їх взаємодії.

Небезпеки, що формуються у процесі професійної діяльності, мають різну природу, тому знання про засоби забезпечення безпеки матимуть різну наукову основу: щоб володіти знаннями про технічні засоби захисту, майбутній фахівець повинен володіти основами природничо-наукових та інженерних дисциплін; медичні, психологічні, правові засоби захисту потребують знань гуманітарних дисциплін. Саме наявність цих різнопланових знань, які складають когнітивний компонент безпеки життєдіяльності майбутнього фахівця є сьогодні обов'язковою. Отже, когнітивний компонент культури безпеки життєдіяльності майбутнього фахівця складає цілий комплекс знань, є результатом пізнавальної

діяльності.

На сьогодні одним із важливих факторів здійснення безпечної життєдіяльності є креативність майбутнього фахівця. У вітчизняній психології креативність розглядається як "творческість", творчі можливості людини, як деякі особливі властивості (стійка особливість) людського індивідуума, яка обумовлює здатність проявляти соціально значущу творчу активність [1, с.41]. Ознаками креативності є здатність до створення нового, нетрадиційний підхід до організації професійної діяльності та вміння творчо вирішувати будь-які професійні завдання.

Метою формування *креативного компонента* безпеки життєдіяльності майбутнього фахівця є мотивація безпечної самореалізації особистості в професійній діяльності та розвиток індивідуальних творчих можливостей за допомогою оволодіння майбутньою спеціальністю.

У будь-якій сфері діяльності людини забезпечення безпеки - це багаторівневе, багатофакторне завдання, яке вимагає певних особистісних якостей: здатності об'єктивно і критично оцінювати ситуацію, що склалася, вміння грамотно діяти в складних умовах, широкої ерудиції, гнучкого творчого розуму. Формування готовності до вирішення непересічних питань щодо реалізації досвіду виживання в конкретних умовах - саме на це спрямована підготовка майбутнього фахівця до безпечної життєдіяльності. Готовність до прогнозування розвитку подій визначається умінням побачити (розпізнати) небезпеку що наближується; уміння розробляти нетрадиційні рішення в несподіваних ситуаціях визначається творчим потенціалом особистості.

Людина не може ідентифікувати знання з областю застосування, отримуючи чисто репродуктивні знання, адже такі знання будуть лише частково відображатися в поведінці і діяльності особистості. Тому одним із важливих завдань в процесі формування культури безпеки життєдіяльності особистості є розвиток творчого мислення.

На нашу думку, креативний компонент культури безпеки

життєдіяльності майбутнього фахівця являє собою готовність до творчого здійснення процесу забезпечення безпеки життєдіяльності. Адже, процес оволодіння знаннями безпекою життєдіяльності і технологій безпечної реалізації професійної діяльності відбувається на творчому рівні: освоюючи знання і технології, особистість привносить у них своє професійне «Я».

Розкриваючи сутність *технологічного компонента* культури безпеки життєдіяльності майбутнього фахівця, розглянемо поняття «технологія». За визначенням ЮНЕСКО технологія - це, перш за все, системний метод створення, застосування знань з урахуванням технологічних і людських ресурсів та їх взаємовпливу, що має на меті оптимізацію форм освіти [3, с.5]. Ми розглянемо технологію як планомірне і послідовне втілення на практиці заздалегідь спроектованого процесу, або як послідовну взаємопов'язану систему дій особистості, спрямованих на вирішення певних завдань [5].

Людина як суб'єкт праці, спілкування та пізнання формується в процесі діяльності, яка складається з певних дій та операцій. Вміння, засновані на теоретичних знаннях і спрямовані на вирішення завдань, являють собою сукупність дій, що послідовно розгортаються, частина з яких може бути автоматизована (навички). Слід зазначити, що технологічний компонент культури безпеки життєдіяльності майбутнього фахівця являє собою процес розв'язання низки послідовних завдань: аналітичних, формуючих, корегувальних і ціннісно-орієнтуючих. Саме технологічний компонент культури безпеки життєдіяльності майбутнього фахівця забезпечує використання знань, при вирішенні проблемних ситуацій майбутньої професії, шляхом вироблення умінь і навичок.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, в сучасних умовах соціально-економічного життя, виникнення нових небезпек для життя людини, культура безпеки життєдіяльності майбутнього фахівця займає особливе місце та являє собою сукупність взаємопов'язаних обов'язкових компонентів: мотиваційного, когнітивного, креативного і технологічного. Подальшого дослідження вимагають функції, в яких

реалізується культура безпеки життєдіяльності майбутнього фахівця.

Література:

1. Гнатко Н.М. Проблема креативности и явление подражания / Н.М.Гнатко. - М., 1994. - 117 с.
2. Дуднікова І.І. Екологія і безпека життєдіяльності / І.І.Дуднікова //: Термінологічний словник-довідник / Передм. Ю.С.Шемшученка. - К.: Вища шк., 2005. - 247 с.
3. Колонькова О. Здоров'язберігаючі технології в навчальному закладі / упоряд. О.Колонькова, О.Литовченко. - К.: Шк. Світ, 2009. - 128 с.
4. Кулько В.А. Щодо сутності мотивації навчальної діяльності у студентів вищих навчальних закладів / Педагогіка формування творчої особистості у вищих і загальноосвітніх школах: зб. наук. пр. / редкол.: Т.І.Сущенко (голов. ред.) та ін.- Запоріжжя. - 2010, - Вип. 8 (61). - 560 с.
5. Педагогика: учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / [В.А.Сластенин, И.Ф.Исаев, А.И.Мищенко, Е.Н.Шиянов] - [3-е изд.] - М.: Школа-Пресс, 2000. - 512 с.
6. Шамова Т.И. Внутришкольное управление. Вопросы теории и практики / Т.И.Шамова. - М., 1991, - 192 с.
7. Петухова Т.А. Підготовка майбутніх учителів до формування культури безпеки життєдіяльності в учнів основної школи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Т.А.Петухова. - Київ, 2010. - 20 с.
8. Гребенюк О.С. Общие основы педагогики: учебник для студ. высших учебных заведений / О.С. Гребенюк, М.И. Рожков. - М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2003. - 160 с.